

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده‌ی علوم انسانی ، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد (M.A.)

گرایش: تاریخ ایران باستان

عنوان:

اصول کشورداری و سیاست خارجی هخامنشیان از کوروش تا داریوش اول

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا بابایی

استاد مشاور:

دکتر میرزاحمد حسینی

نگارش:

فاطمه نظرقلی

تابستان 1393

Islamic Azad University

Shahrood Branch

Faculty of Humanities, Department of History

Thesis for a master`s degree "M.A."

Orientation: History of Ancient Iran

Subject:

**The Principles of Statesmanship & Foreign Policy
Achaemenian from Cyrus up to Darius**

Thesis Advisor:

Mohammad-Reza Babaei Ph.D.

Consulting Advisor:

Mirza-Mohammad Hasani Ph.D.

By:

Fatemeh Nazargholi

Summer 2014

تعمدنامه‌ی اصالت پایان‌نامه

این‌جانب **فاطمه نظرقلی** دانش‌آموخته‌ی مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته‌ی تاریخ ایران باستان که در تاریخ **1393/04/14** از پایان‌نامه‌ی خود تحت عنوان **اصول کشورداری و سیاست خارجی هخامنشیان از کوروش تا داریوش اول** با کسب نمره‌ی 17.5 و درجه‌ی (M.A.) دفاع نموده‌ام بدین‌وسیله متعمد می‌شوم:

- (1) این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط این‌جانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.
- (2) این پایان‌نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- (3) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان‌نامه داشته باشم، از حوزه‌ی معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- (4) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با این‌جانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچ‌گونه ادعایی نخواهم داشت.

فاطمه نظرقلی
1393/04/15

سپاس‌گزاری:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و درود بر محمد و خاندان پاک او و شهیدان راه اسلام و ایران؛ بر حسب وظیفه و از باب «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ» از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر محمدرضا بابایی که در کمال سعه ی صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند و بدون مساعدت ایشان، این پژوهش به نتیجه ی مطلوب نمی‌رسید؛ از استاد صبور و باتقوا، جناب آقای دکتر میرزاحمد حسنی مشاور محترم بنده و نیز از جناب دکتر احمد اشرفی مدیریت محترم گروه تاریخ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود؛ و از استاد فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای دکتر حسن شادپور که زحمت داوری این پایان‌نامه را منقّل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم. و در پایان بر خود واجب می‌دانم از تمامی عزیزانی که در مدّت تحصیل، امور آموزشی و پژوهشی و رفاهی ما را سامان بخشیده و مشفقانه به انجام رسانیدند، سپاس‌گزاری نمایم. سعی شان مشکور و اجرشان محفوظ باد.

تقدیم به:

سیاستمداران متعهد، کشورداران و تاریخ‌سازان ایران اسلامی؛

و

آنان که در راه عزت و سربلندی این سرزمین گام برمی‌دارند؛

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	چکیده
2	مقدمه
	فصل اول: کلیات تحقیق
	1-1 بیان مسأله
6	2-1 اهداف تحقیق
7	3-1 سوالات تحقیق
8	4-1 فرضیه‌های تحقیق
8	5-1 پیشینه‌ی تحقیق
9	6-1 بررسی منابع و مأخذ
10	7-1 روش تحقیق
14	فصل دوم: مفاهیم نظری و نگاهی اجمالی به ظهور و سقوط سلسله‌ی هخامنشیان
	1-2 اصول کشورداری
16	1-1-2 حکومت
16	2-1-2 سیاست مدن
17	

3-1-2 سیاست داخلی

18

2-2 سیاست خارجی

18

1-2-2 تعاریف و دیدگاه‌ها

19

2-2-2 سیاست خارجی: تاریخچه و تفاوت آن با روابط بین‌الملل

20

3-2-2 اهداف سیاست خارجی

22

4-2-2 عوامل مؤثر بر سیاست خارجی

23

5-2-2 عوامل سیاست‌گذاری خارجی

24

6-2-2 ابزارهای سیاست خارجی

25

7-2-2 اجرای سیاست خارجی و تفاوت آن با سیاست داخلی

28

8-2-2 سیاست خارجی و قدرت ملی

29

3-2 نگاهی اجمالی به ظهور و سقوط سلسله‌ی هخامنشیان

30

1-3-2 خاستگاه هخامنشیان

30

2-3-2 نام و مدت سلطنت پادشاهان هخامنشی

32

3-3-2 سقوط ماد به دست کوروش دوم هخامنشی

33

4-3-2 کمبوجیه دوّم

37

5-3-2 کودتای گنوماتا یا بردیای دروغین

40

6-3-2 داریوش اوّل

42

7-3-2 از خشایارشا تا داریوش سوّم

43

فصل سوّم: بررسی و تحلیل

1-3 اصول کشورداری و سیاست خارجی هخامنشیان در دوران کوروش

51

1-1-3 اصول کشورداری کوروش

51

1-1-1-3 رعایت اصل اوّل کشورداری توسط کوروش

53

2-1-1-3 رعایت عدالت و اصول کشورداری توسط کوروش

65

3-1-1-3 سیاست لشکری و نظامی کوروش در خدمت کشورداری

66

4-1-1-3 سیاست چندپایتختی

70

2-1-3 سیاست خارجی کوروش

60

1-2-1-3 تصرّف ماد با تکیه بر سیاست سازش با بزرگان ماد

60

2-2-1-3 سیاست جنگ و توسعه‌ی قلمرو حکومتی با تصاحب سه مرکز مهم از چهار قدرت بزرگ جهان آن زمان

62 با تکیه بر تساهل و مدارا با ملل مغلوب

3-2-1-3 سیاست تساهل دینی

67

4-2-1-3 نقش دریاها در کشورداری و سیاست خارجی کوروش

70

5-2-1-3 مرگ کوروش و ناتمام ماندن سیاست توسعه‌ی قلمرو حکومتی 71

2-3 اصول کشورداری و سیاست خارجی هخامنشیان در دوران کمبوجیه

73

1-2-3 اصول کشورداری کمبوجیه

73

1-1-2-3 پیش از حمله به مصر

74

2-1-2-3 نقش خراج و مالیات به عنوان اصل اقتصادی کشورداری در دوران حکومت کمبوجیه 74

2-2-3 سیاست خارجی کمبوجیه

79

1-2-2-3 توسعه‌طلبی و ادامه‌ی فتوحات کوروش

79

2-2-2-3 تاکتیک تأسیس نیروی دریایی

82

3-2-2-3 سیاست‌های کمبوجیه در مصر و سیاست او در قبال کاهنان مصری 82

4-2-2-3 سیاست‌های کمبوجیه پس از فتح مصر

84

3-3 اصول کشورداری و سیاست خارجی هخامنشیان در دوران گئومات

88

1-3-3 سیاست‌های داخلی و خارجی گئومات

90

2-3-3 حمایت از طبقات فرودست

93

4-3 اصول کشورداری و سیاست خارجی هخامنشیان در دوران داریوش اول 93

1-4-3 اصول کشورداری داریوش

93

1-1-4-3 تشکیلات حکومتی و کشورداری داریوش

95

2-1-4-3 تقسیم قلمرو شاهنشاهی به چندین ساتراپ

97

3-1-4-3 نظام‌مندی مالیات

100

1-3-1-4-3 عنوان‌های مالیات و خراج

101

2-3-1-4-3 نظام خراجگذاری در دوران داریوش اول

102

3-3-1-4-3 شیوه‌ی گردآوری مالیات‌ها

104

4-3-1-4-3 هدایا و خراج (اقوام هدیه‌دهنده و خراج‌دهنده)

106

5-3-1-4-3 نقش برجسته‌ی هیأت‌های نمایندگی ملّت‌های امپراتوری در تخت جمشید

4-1-4-3 ایجاد راه شاهی

110

5-1-4-3 ایجاد لشکر جاویدان

113

6-1-4-3 رعایت حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسط داریوش

1-6-1-4-3 قانون‌گذاری

114

2-6-1-4-3 برپا کردن اقتصاد سالم

116

3-6-1-4-3 توجه ویژه به توسعه‌ی کشاورزی

116

.....	4-6-1-4-3 توجه ویژه به حقوق مربوط به کار	118
.....	1-4-6-1-4-3 حق کار کردن	119
.....	2-4-6-1-4-3 حق تمتع عادلانه و مساعد کار	119
.....	3-4-6-1-4-3 حق دریافت مزد و مزایای منصفانه	120
.....	7-1-4-3 سیاست چندپایتختی	120
.....	2-4-3 سیاست خارجی داریوش	121
.....	1-2-4-3 مقابله با شورش‌ها و قیام ولایات استقلال‌طلب	121
.....	2-2-4-3 استقرار امنیت و سازندگی	125
.....	3-2-4-3 سیاست جنگ و لشکرکشی	125
.....	4-2-4-3 سیاست خارجی داریوش نسبت به سرزمین‌های دیگر	126
.....	1-4-2-4-3 مصر	126
.....	2-4-2-4-3 سکاها	127
.....	3-4-2-4-3 یونان	128
.....	4-4-2-4-3 اسپارت	131

.....	5-2-4-3 نقش دریاها و آبراهه‌ها در سیاست خارجی داریوش	133
133	
	1-5-2-4-3 خلیج فارس و درعی عمان	
133	
	2-5-2-4-3 مدیترانه و دریای سرخ	
138	
	3-5-2-4-3 کانال سوئز	
139	
	6-2-4-3 سیاست دینی داریوش	
142	
.....	3-4-3 تقسیم‌بندی تحولات دوران داریوش	143
	فصل چهارم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات	
	1-4 نتیجه‌گیری	
147	
	2-4 پیشنهادات	
150	
	فهرست منابع و مآخذ	
151	

فهرست جداول

جدول (1-2)

21

جدول (1-3)

100

فهرست نمودارها

نمودار (1-2)

22

نمودار (2-2)

24

نمودار (3-2)

28

فهرست تصاویر

تصویر (1-2)

31

تصویر (1-3)

53

تصویر (2-3)

57

تصویر (3-3)

58

تصویر (4-3)

62

تصویر (5-3)

65

تصویر (6-3)

68

	تصوير (7-3)	
	72	
	تصوير (8-3)	
	72	
	تصوير (9-3)	
	73	
	تصوير (10-3)	
81		
	تصوير (11-3)	
83		
	تصوير (12-3)	
85		
	تصوير (13-3)	
86		
	تصوير (14-3)	
88		
	تصوير (15-3)	
91		
	تصوير (16-3)	
94		
	تصوير (17-3)	
97		
	تصوير (18-3)	
98		

106	تصوير (19-3)
110	تصوير (20-3)
112	تصوير (21-3)
112	تصوير (22-3)
113	تصوير (23-3)
122	تصوير (24-3)
123	تصوير (25-3)
127	تصوير (26-3)
130	تصوير (27-3)
139	تصوير (28-3)
141	تصوير (29-3)

چکیده

علل موفقیّت و ظهور قدرتمندانه‌ی یک دولت و یا افول و عدم توفیق آن رابطه‌ای مستقیم با نحوه‌ی کشورداری و اجرای سیاست خارجی آن حکومت دارد. فلذا آشنایی با اسلوب‌های مختلف کشورداری و رعایت اصول این فنّ مهمّ و حیاتی توسط حکومت‌های مختلف در گذشته و حال می‌تواند راهگشای خوبی برای تحقّق اهداف ملیّ و منافع یک سرزمین یا دولت باشد، به ویژه اتخاذ سیاست خارجی مناسب و منسجم که یکی از عوامل اصلی ثبات و دوام کشورها در صحنه‌ی بین‌المللی به شمار می‌رود. یکی از نمونه‌های بارز این حکومت‌ها که بررسی چگونگی به قدرت رسیدن، اوج‌گیری و در نهایت افول آن نشانگر تأثیر انکارنشده‌ی نحوه‌ی کشورداری و اجرای سیاست خارجی آن است، امپراتوری بزرگ هخامنشی است. هخامنشیان دوّمین سلسله‌ی پادشاهی ایران است که پس از زوال حکومت مادها، به وسیله‌ی کوروش هخامنشی به سال 550 ق.م بنیان‌گذاری شد و به مدّت 220 سال به حیات خویش ادامه داد. هخامنشیان در دوران اوّلیه‌ی سلطنت خود و به دست پادشاهان موفّق و کارآمدی چون کوروش و داریوش اوّل به دستاوردهای گران‌بهایی در ابعاد گوناگون دست یافتند و به ویژه اصول کشورداری و سیاست خارجی موفّق آن قابل تأمل است. آن‌ها با پایه‌گذاری اصل تسامح و مدارا با ملل مغلوب و همزیستی مسالمت‌آمیز و احترام متقابل به ملل مختلف و ادیان و مذاهب گوناگون در عرصه‌ی بین‌المللی انقلابی بزرگ در سیاست به وجود آوردند و با طرز تفکر منطقی و تشکیلات منظم کشوری و لشکری خود یکی از شکوفاترین تمدّن‌های بشری را به جهان عرضه کردند. لذا در این نوشتار به اصول کشورداری و سیاست خارجی هخامنشیان در دوره‌ی حکمرانی کوروش، کمبوجیه و داریوش اوّل پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: کشورداری، سیاست خارجی، هخامنشیان، کوروش، کمبوجیه، داریوش اوّل.

مقدمه

«منم کوروش، فرزند کمبوجیه، فرمانروای آسیا، که دولت پارس را بنا کردم. بر زمین کمی که تن مرا دربرگرفته رشک مبر.» (از سنگ‌نبشته‌ای در کنار آرامگاه کوروش هخامنشی)

اتخاذ سیاست خارجی مناسب و منسجم از سوی هر دولتی، یکی از عوامل اصلی ثبات و دوام کشورها در صحنه‌ی بین‌المللی در مقابل رقیبان متعدد به شمار می‌رود. تجربه‌ی تاریخی نشان داده که اتخاذ سیاست خارجی غلط و نامناسب از سوی دولت‌ها در اکثر موارد به سقوط و از میان رفتن آن‌ها انجامیده است. آگاهی از چگونگی روابط و مناسبات خارجی دولت‌ها و سیاست‌های متخذه‌ی آنان در صحنه‌ی بین‌المللی می‌تواند در فرآیند تصمیم‌گیری مسؤولان و مجریان سیاست خارجی کشورها در قبال واحدهای سیاسی دیگر و بازیگران متعدد بین‌المللی مؤثر افتد.

زبان، آداب و رسوم، فرهنگ، تمدن، سیاست و ... هر کشوری میراث نیاکان آن جامعه طی ادوار گذشته است. یکی از دوره‌های شکوه و عظمت فرهنگ و تمدن ایرانی، دوران هخامنشیان است. هخامنشیان دومین سلسله‌ی پادشاهی ایران است که پس از زوال حکومت مادها، به وسیله‌ی کوروش هخامنشی (کوروش کبیر) به سال 550 ق.م بنیان‌گذاری شد و به مدت 220 سال به حیات خویش ادامه داد. کوروش این سلسله‌ی حکومتی را به نام نیای خویش هخامنش نامید. در مدت دویست و بیست سال حکومت هخامنشی، دوازده تن بر مسند پادشاهی تکیه زدند که معروف‌ترین آنان کوروش و داریوش اول بودند. سرانجام این حکومت مقتدر پارسی در سال 330 ق.م در زمان پادشاهی داریوش سوم با حمله‌ی اسکندر مقدونی از میان رفت. ایران دوره‌ی هخامنشی به دلیل دستاوردهای گران‌بهای آن در ابعاد گوناگون، یکی از دوره‌های درخشان تاریخ و فرهنگ کشور ما محسوب می‌شود. در این دوره است که پادشاهانی موفق و کارآمد چون کوروش و داریوش بزرگ ظهور کردند و با پایه‌گذاری اصل تسامح و مدارا و همزیستی مسالمت‌آمیز در عرصه‌ی بین‌المللی انقلابی بزرگ در عالم سیاست به وجود آوردند و با طرز تفکر منطقی و تشکیلات منظم خود یکی از شکوفاترین تمدن‌های بشری را به جهان عرضه کردند. در شرایطی که دولت‌های گوناگون جهان کنونی با وجود گذشته‌ی تاریک و کم‌سابقه‌ی خود در پی احیای تاریخ و عظمت کاذب خود هستند، بسیار کم‌لطفی است که از گذشته‌ی باستانی و دوره‌ی عظمت ایران دوره‌ی هخامنشی در نوع خود بی‌نظیر بود آگاه نباشیم و دستاوردهای ارزشمند